

הטרדה מינית – לא משחק ילדים

**דרכי פעולה למניעת התופעה
במערכת החינוך ובקהילה**

איילת גלעדי

רשלינה

Sexual Harassment: Not a Children Game

Prevention Action Toward Sexual Harassment to Use in the Educational System and Community

Ayelet Giladi

Series on the study of education

Series Editors: Dr. Itzhak Benyamin and Idan Zivoni

Academic Board: Prof. Ed Greenstein, Prof. Rivka Feldhay, Prof. Hannan Hever

Language editor: Ronit Rosenthal

Graphic Design: Inbal Reuven

Cover Design: As We design

All Hebrew rights reserved by
© RESLING Publishing, 2017

Resling, Sderot Yehudit 35, Tel Aviv 6701637
www.resling.co.il
Printed in Israel, 2017

The book's publication is sponsored by the Hebrew University
and Voice of the Child Association

הספר רואה אור בתמיכת האוניברסיטה העברית ועמותת קול הילך

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן במאגר מידע,
לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני,
אופטי או מכני או אחר – כל חלק שהוא מהחומר שבספר זה.
שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה
 אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמו"ל.

עריכת לשון: רונית רוזנthal

סדר דפוס: ענבל ראוון

עיצוב עטיפה: As We design

www.resling.co.il

רשלינג, שדרות יהודה 35, תל אביב 6701637
טל: 03-6956704

נדפס בדפוס קורדוובה בע"מ, חולון
© כל הזכויות שמורות להוצאה רשלינג
נדפס בישראל, 2017

תוכן העניינים

תודות / 7

הקדמה ד"ר סוזן שטרاؤס / 9

פתח דבר / 13

1 הטרדה מינית בקרב ילדים וילדים בני 4-12:

האם יש דבר זהה? / 21

2 הטרדה מינית בקרב בני נוער / 41

3 בריוונות לסוגיה מול הטרדה מינית / 51

**4 בריוונות הומופובית וטרנספובית, הטרדה מינית של
תלמידים להט"בים / 65**

5 לא רק בישראל:

תופעת הטרדה המינית בארץות הברית / 73

**6 מדוע מערכת החינוך חייבת להתייחס לתופעת
הטרדה המינית? / 91**

7 מדוע חשובה המניעה ומהי תכניות התערבות נכונה? / 97

8 אסטרטגיות ובתרונות למחנכים בכיתה ולהורים בקהילה / 113

9 מגדר, סטריאוטיפים מיניים והטרדה מינית / 125

10 מסתדרים ביחד – רשומים של מנג' הtecnicות ואנשי מקצוע / 133

אחרית דבר: המלצות / 161

ביבליוגרפיה / 165

הטרדה מינית בקרב ילדים וילדות בני 4-12: האם יש דבר זה?

משחק הקוביות (גן חובה)

gal ישבה בפינת הקוביות בגן חובה ובננה לה בית. היא נהנתה מאוד כי הצלחה לבנות בית גבוה. לעברת התקדם מאור, עמד מאחוריה והתבונן בה משחקים. אחרי דקות אחדות הוא משך את הצעיתה, ותחתוניה נחשפו. באותו רגע קמה גל, והביטה שבעתה נפל. היא החזיקה חזק את התחתונים שלא ייפלו ופרצה בבכי. מאור עמד וצחק.

משחק הקוביות המתואר לעיל הוא דוגמה אחת מני רבות להתנהגויות שמתחללות במהלך ומפתחות לכדי הטרדה מינית. פרק זה מביא סקירה כללית קצרה של התנהגויות בעלות אופי של הטרדה מינית בקרב ילדים וילדים, בנושאים שיידונו בהרחבה בפרק הבאים:

- * מהי הטרדה מינית בקרב ילדים?
- * האם היא חוקית?
- * באיזו תדרות היא מתרחשת?

- * מיהו המטריד?
- * מיהו המוטרד?
- * متى הטרדה מתחילה?
- * היכן היא מתרחשת?
- * האם אנשי חינוך בגנים ובבתי הספר מתייחסים לתופעה ברצינות?
- * האם בנות מוטרדות מינית?
- * האם בני מוטרדים מינית?

מהי הטרדה מינית בקרב ילדים?

תופעת הטרדה המינית עמדה במרכז המחקר הבינלאומי במשך מאה ה-20. מחקרים העוסקים בחינוך מראים שהטרדה מינית שכיחה בחטיבות הביניים ובבתי הספר התיכוניים. לעומת זאת רק מחקרים אחדים עוסקו בהתייחסות סוציאולוגית-מגדרית לתופעת הטרדה המינית בקרב ילדים גן וכיתות בית הספר הייסודי.

הטרדה מינית היא תופעה חברתית מהוות חלק בלתי נפרד מחייהם של ילדים, והוא נגרמת עקב חציית הגבול המגדרי (Thorne, 1993). חציית הגבול המגדרי מתרחשת כשהבן עוזב את קבוצת המשחק שלו, הכוולת רק בניים, ונכנס לשחק בקבוצת משחק הכוולת רק בנות (או להפך, כאשר בת עוזבת את קבוצת המשחק של הבנות ונכנסת לשחק בקבוצת המשחק של הבנים). חציית גבול זו היא בייטוי לכוח בחברת הילדים (Giladi, 2004), ולרוב היא מתרחשת הרחק מעיני המבוגרים. התנהגות של הטרדה מינית מושפעת מנורמות ה暗暗ות חברה ומחשיפה של ילדים לסתראוטיפים מינניים (סקסיטיים) בתקשרות ובאינטרנט.

הילاري דה ליון (De Lyon, 1989) מגדירה הטרדה מינית כך: "כל מגע לא מזמין, לא מקובל ולא הדדי, הערה, רמיזה, בדיחה או תשומת לב המעליבה ופוגעת באדם המעורב וגורמת לו להרגיש

מואים, מושפל, נשלט או נבוק" (אצל Giladi, 2004: 122). המרכיב העיקרי העולה מן ההגדלה הוא כוח, והוא משותף למבוגרים ולילדים כאחד. המבוגר המטיריד מפעיל את כוחו, את סמכותו ואת מרותו על המטריד או המוטרדת, ומשיג באמצעות הטרדה רוחה מיני. לעומת זאת אצל ילדים בני ארבע עד שמונה (גיל ארבע הוא הגיל הנמוך ביותר שבו מתיחילה התנהגות של הטרדה מינית, Giladi, 2004), הרוחה המיני מוחלף ברוח כוחני, שהוא משמעותית יותר למוחצנות האני הגברי בקרבת ילדים (Shapiro, 1997). הרוחה הכוחני מתבטא ברצוינו של המטיריד להפגין את כוחו על המין ה"חלש" יותר, לאמץ התנהגות לא מקובלת ואסורה כדי לגוף הון חברתי (Giladi, 2004).

מיניות ילדים שונה ממיניות מבוגרים. רמות ההורמוניים של ילדים בני יותר מאשר ארבע שנים נמוכות במידה ניכרת מراتות ההורמוניים בקרבת מתבגרים ומבוגרים. הבדל זה משמעו גם הבדל עצום בעוצמת הדחף המיני: אצל הילדת הוא חלש, חמקמק, קל לדחיה, להסביר ולפיזור, ואצל האישה הוא חזק, תקיף ומתקנדג יותר לדחיה, להטיה ולפיזור; אצל הילד המין מפוקד למרכיבים שככל אחד ואחד מהם עשוי להופיע בנפרד, כאילו כלל אינם צריכים להוביל לתהיליך מיני מושלם בקרבת מתבגרים ומבוגרים (מכון חרוב, 5, 2/2013). לפיכך המניע להטרדה מינית בקרבת ילדים אינו מיני.

ריואן קונל (Connell, 1987) מכנה כוחניות זו בשם "הגמונייה זכרית". הגמונייה זו היא למעשה עליונות חברתית, המושגת באמצעות משחקי כוח והיא חלק מערכיה של החברה הקיימת. היא נבנית ביחס לנשיות, וכך נשים, ובמקרה שלנו בנות, מקבלות את העמדת הכוחנית של הבנים ורואות בה מציאות מוחלטת שאין לעדר עלייה, ולפיה מטעצבות אישיותן והဏוגותן. בעת התנהגות או התרחשות של הטרדה מינית בקרבת ילדים צעירים בגיל הגן אפשרゾהות ניצנים של גבריות או זכריות זו. כבר בגיל זה ילדים

מבקשים לזכות ברוח חברתי כדי לעמוד בעמדה כווננית מול חבריהם. כפי שטען מישל פוקו (Foucault, 1977), הכוח אינו נחלת השלטון והמשטר בלבד, כי אם נחלתם של הפרטימ בחברה נתונה. הכוח טמון בכל פעולה יומית-יומית שאנו עושים ובכל מקום שאנו נמצאים בו. מכאן שכבר בגיל הגן הילדים תרים במשמעותם היומיומיים אחר עמדות כוח. התנהגות זו היא חלק בלתי נפרד מתהיליך החברות, ואחד מביטוייה הוא הטרדה המינית.

ליוכת לזהות דפוסים של הטרדה מינית כבר בגיל הגן נודעת חשיבות מכרעת. במסגרת חינוך רבות עלולות להופיע התנהוגיות של התעללות ומעשי סדום, שתוצאותיהן הפסיכולוגיות קשות ועליליות להשפיע לטווה אורך על כל המעוורבים. איש חינוך שאינו מצויד בכלים מתאימים לזהות התופעה ולמנועתה עלול שלא להבחן בה.

סקרנות או משחק תמים?

לא מעט מבוגרים רואים במערכות של הטרדה מינית בקרב ילדים מעשים של סקרנות שנעים תוך כדי משחק ותו לא. הסקרנות קיימת גם לפני גיל ארבע, אך בגיל ארבע נקרא לה הטרדה מינית.
מדוע דווקא בגיל ארבע?

בגיל הינקות עד גיל ארבע ניכרים ארבעה שלבים בהתפתחות ילדים: (1) מגיל הינקות עד גיל שנתיים זה השלב שבו בנות ובנים חוות עיררות מינית, לפעמים בתגובה למגע; (2) מגיל שנתיים עד גיל שלוש זה השלב שבו מתחילה הסקרנות המינית. אפשר לראות בקרב ילדים ניסיונות לגעת ולבדוק איברים של ילדים אחרים, למשל בעת עשיית צרכיהם; (3) מגיל שלוש עד גיל ארבע זה השלב שבו סקרנות הילדים מתפתחת, והם בודקים זה את זה; (4) מגיל ארבע עד גיל חמיש זה השלב שבו ילדים מתחילה להבחין בין מה שמקובל לעשות בפרטיות ובין מה שמקובל

לעשות בחברת אנשים. בשלב זה מתחילת להתגבש מודעות בכלל הקשור לאי-כבוד המין ואפשר להתחילה לדבר על גבולות הגוף הפרטיים באזוריים המיניים.

כאמור, הסקרנות מתחילה כבר בגיל שנתיים, במעט הדדי זה בזה, אך בגיל זה לא נוכל לקרוא לסקרנות זו הטרדה מינית, שכן הילדים עוד לא פיתחו את תפקידם המגדרי, הם עדיין צעירים לכך. עם זאת על צוות החינוך למנוע מקרים סקרנות אלו ולמצוא דרכים אחרות לספק את הסקרנות המינית. אפשר, למשל, להכניס לפינת הבובות בובה-זכר ובובה-נקבה ולהסביר לילדים מה ההבדל בין גוף הגבר לגוף האישה.

לפניהם שיווסף כיצד מתרחשת הטרדה מינית בקרב ילדים ומהם ביטוייה, חשוב לציין שלילדים אינם מודעים לכך שהם מטודים מינית, הם פשוט משחקים ובודקים את גבולות המשחק; אנו המבוגרים צריכים להסביר להם היכן עבר הגבול. חשוב ללמד ילדים מהם גבולות הגוף, לבדוק כמו שחשוב לילדם שלא לגעת בשקע החשמל שבקיר כי הוא מהוּה סכנה בעבורם, או לא לחצות את הכביש באור אדום (הרחבה על כך בפרק השביעי).

שכיחויות וננתונים

מן השנתון הסטטיסטי "ילדים בישראל 2013" עולה כי כמעט מחצית הילדים היהודים בישראל (48.5%) דיווחו שהו סוג אחד או יותר של פגיעה, לעומת 67.7% מהילדים הערבים. משמעות הנતון היא שאחד מכל שני ילדים נפגע מאלימות כלשהי. שיעור הילדים החווים אלימות גדול עם הגיל (מ- 42.9% בגיל 12 ל- 58% בגיל 16), בעיקר כshedobar בפגיעה מינית. לבנים יש סיכוי רב יותר להיפגע מאלימות פיזית ורגשית; לעומת זאת בקרב בנות הסיכון להיפגע פגיעה מינית ולהיות חשופות (עדות) לאלימות במשפחה רב יותר.

17.6% מכלל הילדים דיווחו שנפגעו פגיעה מינית. מבין כלל הילדים שנפגעו פגיעה מינית כמחצית (46.5%) ציינו שנפגעו יותר מפעם אחת, וכשני שלישים (66.2%) ציינו שנפגעו יותר מפעם אחת בשנה האחרונות.

ברוב מקרי הפגיעה המינית (81.3%) ציינו הילדים כי הפוגע היה גבר, רק 18.2% מהילדים ציינו שנפגעו על ידי אישה. כמעט מחצית הילדים שנפגעו פגיעה מינית (46.5%) נפגעו בתוך המשפחה; ב- 21.7% מהמקרים היה הפוגע מתוך המשפחה (הורה, סב, דוד ודודו) וב- 7.5% מהמקרים היה הפוגע הורה ביולוגי, ב- 9.3% מהמקרים היה הפוגע בן-זוג של ההורה וב- 8% מהמקרים היה הפוגע אח או אחות. 75.3% מהילדים שנפגעו פגיעה מינית ציינו שהפוגע היה מישחו שמקורם מהם מחוץ למשפחה (שכן או MEMBER מבית הספר), וב- 34% דיווחו שנפגעו על ידי זר.

13.3% מהילדים שנפגעו פגיעה פיזית דיווחו על שימוש של הפוגע בחפץ כלשהו (מקל, אבן, אקדח, סכין וכדומה). 24.9% מהילדים שנפגעו פגיעה פיזית דיווחו שהפגיעה גרמה להם פצעה, ו- 18.8% מהם פנו לקבלת טיפול רפואי.

68.2% מהילדים שנפגעו פגיעה מינית סיפרו על הפגיעה לגורם כלשהו, 63.5% מהילדים שנפגעו פגיעה פיזית סיפרו על הפגיעה לגורם כלשהו.

שיעור גבוה מהילדים שחשפו את הפגיעה בהם ציינו שדיווחו על הפגיעה להורה או לבן משפחה אחר או לחבר או חברה. לעומת זאת שיעור הילדים שציינו כי דיווחו על הפגיעה לגורם מסויעי היה נמוך במידה ניכרת (30.2% דיווחו למורה או ליעצת, 11.9% לעובדת סוציאלית ו- 6% לדופאה או לאח או אחיות).

20% ממשחקי הילדים (החל בגיל ארבע) הם בעלי אופי של הטרדה מינית (Giladi, 2004). אחד מכל חמישה ילדים (בניים או בנות) מוטרד הטרדה מינית על ידי חבריו (או חבריה) בשעת משחק. מנתונים שהצגה עמותת קול הילד בשנת 2011 עולה כי

השכיחות הגבוהה ביותר של הטרדה מינית בקרב ילדים קטנים היא בקרב בניים שטירידים בניו, לאחר מכן בניים שטירידים בניו, לאחר מכן בניות שטירידות בניו ובסוף בניות שטירידות בניו. מכאן שהתופעה מתרכשת בקרב שני המינים ומצויה על צורך להציג גבולות כבר בגיל הרך.

קודם להצגת התהליך הסוציאולוגי-חינוכי שבו מתרכשת הטרדה מינית חשוב לציין מהם ביטוייה של הטרדה מינית בקרב קבוצת ילדים:

- * הורדת מכנסיים בכוח;
- * הורדת תחתונים בכוח;
- * הרמת שמלה או חצאית;
- * נשיקה שלא מרzon;
- * נגיעה או אחיזה באיברי המין;
- * הטרדה מאורגנת;
- * איוםים מילוליים באונס.

כדי להסביר את תהליך גיבוש הזהות המגדרית כבר בגיל הגן נעזרתי בתאוריה "עבודת הגבול" של בריא ת'ירן (Thorne, 1993). ת'ירן מתארת את המשחק בגיל הרך על כל שלבייו. לטענה, מגדר אינו מולד אלא מובנה בתוך החברה, והילדים מבנים את מגדרם במהלך משחקם היומיומי. היא מראה כיצד ילדים בגיל גן חוברים מגברים להם משחקים בניים ומשחקים נפרדים. לרוב אפשר לבדוק אם בילדים שعواזבים את קבוצת המשחק המגדרית ומצטפפים לקבוצת המשחק של הבנות – תופעה שהיא מכונה "חיצית גבול". לרוב מטרתה של חיצית גבול זו אינה התחרויות לשם משחק משותף, אלא ה策טריפות למשחק קיים כדי להציג את הבדלי המגדר.

ת'ירן מזהה שישה שלבים בתהליך זה של חיצית גבול בשעת משחק: מרדף חוצה גבולות, פלישה, הלשנה, הקנטה, אגרסיביות ושימוש בכוח. היא מציינת שבנים מכתבים את הטון בחיצית

הגבול המגדרי, ושברוב המקרים הם שהווים את הגבול. הם הפולשים למשחקן של הבנות וمبיאים עם רוח כווננית. משחק הבנות הופך אפוא לתוכפני ואלים. הבן שמצטרף למשחק אינו מבקש באמת להיות שותף במשחק, אלא להרוס אותו. בדרך זו הוא מפגין את כוחו מול הבנים והבנות כאחד. יתרה מזאת, מצאתי שחזית גבול זו, המלווה בתוקפנות ובשימוש בכוח, מסתiemת על פי רוב בהטרדה מינית. מצא זו מהזק את הטענה הבסיסית שבנים מבקשים לגבות את זהותם המגדרית כבר בגיל הגן ומקצתם אף מעורבים בהטרדה מינית.

כדי להסביר טענה זו אציג כמה תיאורי משחק בקרב ילדים בגני חובה ובכיתות הנמוכות של בית הספר היסודי, המתפתחים לאחד מביטויי ההתנהגות של הטרדה מינית.

משחק הגומי

כיתה א'

שעה: 11:40

זמן: ההפסקה הגדולה

מקום: חצר הכיתות הנמוכות (צפיה בילדיו כיתה א')

הילדים משחקים בכמה משחקים המחולקים לפי קבוצות מגדר. יש כמה קבוצות: בניים משחקים במגרש הבדורגל; בנות משחקים במספרה; בנות משוחחות ביניהן; בניים משחקים בקלפים; קבוצת בניים עוקבת אחרי הנמלים בחצר; שלושה בניים מסתובבים ומדברים ביניהם; בנות משחקים בגומי. שלושת הבנים נראים משועממים למדי. הם ממשיעים קולות חזקים ומסתודדים ביניהם. כעבור כמספר דקות ניגש אמיר לכיוון הבנות המשוחחות בגומי, עומד מאחוריו ענבר, המחזיקה ברגלה את הגומי, ומנסה על הלחי. ענבר מסמיקה מהניסיקה. היא אומרת לו מיד שהיא אינה אוהבת את הנ시키ה ומזהירה אותו שאם יעשה זאת שוב

הייא תחולון למורה התורנית. חברותיה ששיחקו עמה מחליטות שסדראי להחליף מקום משחק. הэнבר עוברות לכאוץ האחר של הרחבה. גם אני שינייתי את מקומי והתקרטתי לכיוון הבנות כדי לראות כיצד הэнבר ממשחקן. כאשר התישבתי שמעתי את ענבר צועקת "די, תפסיק" ופורצת בבכי. אמיר שוב ניגש אליה מאחור ונישק אותה על הלחי. ענבר התישבה על האספלט ובתנוונות חוזרות ונשנות בידיה ניסתה למחוק את הנשיקה מהלחי. חברותיה התקרכבו אליה וניסו לנחמה ולעודדה להפסיק לבכות. לבסוף, בכוחותיה האחוריים וביעידוד חברותיה, היא החלטתה לגשת למורה התורנית בחצר ולהתלוון. כשהתפנתה אליה המורה מעסוקיה האחוריים סיפרה לה ענבר את שהתרחש. תגوبת המורה: "הוא רוצה להיות חבר שלך, אולי תיתני לו את

מספר הטלפון שלו?"

תצפית זו היא דוגמה לשחק בחצר בית הספר שהתפתח להטרדה מינית. ענבר היא ילדה חזקה, היא ידעה להציג גבולות ברורים לאחר שקיבלה נשיקה לא רצוייה. בפעם הראשונה הפגינה אסרטיביות. בפעם השנייה נעולמה האסרטיביות כמעט. מתגוכתה של ענבר אפשר להבין שהנשיקה לא הייתה רצוייה. היא העלייבה אותה וגרמה לה להרגיש מושפלה, נשלחת ונבוכה. מקרה זה תואם את הגדרתה של דה ליוון להטרדה מינית: ענבר נפגעה מאוד כשאמיר לא כיבד אותה ואת רצוניה. לאמיר היה חשוב להעוז לעשות שוב מעשה שאינו מקובל במשחקי החצר בבית הספר, ואני מקובל על ענבר, רק כדי להרשים את חבריו ולהוכיח לעצמו שהוא חזק ומלא תועזה. נבחן עתה מקרה זה לפי תאורית "עבדות הגבול" של תיירן. בתחילת אמיר משוחח עם הבנים, לאחר מכן הוא יוצא מקבוצת המשחק המגדרית שלו ופולש למשחקן של הבנות. בפעם הראשונה ענבר וחברותיה רואות בפלישה ברינויו או הקנטה, ומציבות בפניו גבול; בפעם השנייה הוא מפעיל כוח ותוקפנות המובילים להטרדה מינית.

גם הכוח מילא תפקיד מרכזי בהתנהגותו של אמיר. הוא רצה להראות לחבריו שהוא חזק, שהוא מפנה את נשיקותיו ל'מין החלש', שהוא מנהג בדרך לא מקובל ולא רצוי כדי להרוויח הון חברתי בקרב חבריו. על פי מושגי תאוריות ההגמונייה הוכרית (Shapiro, 1997; Skelton, 1997), לבנים בגילים אלו חשוב להבליט את ההגמונייה הוכרית שלהם. הגמונייה זו נבנית ביחס לנשיות, ומושגיה מושרשים ומהווים חלק מערכיה של החברה קיימת. יש לתת את הדעת גם על תגובתה של המורה. לדעתי, בתגובה זו שידרה המורה מסר עקיף לכל הבנות שהתנהגותו של אמיר נעוצה להחמי, ועליהן לשמהו על כך שהן זוכות לה. המסר העקיף לבנים היה שהתנהגות זו נורמטיבית, או בград שובבות רומנטית, ואין להתייחס אליה בחומרה יתרה. מסר נוסף ששידרה בעקיפין הוא שאפשר המשיך להנהג כך.

הברזיזיה

כיתה ב'

שעה: 9:40

זמן: הפסקת עשר

מקום: חצר בית הספר (פינה ליד הברזיזיה)

נעם: "דני, למה לא הבאת את הבדור לכדורגל?"

רוני: "שכחתי, מה נעשה עכשו?"

לי עומדת ליד כמה חברות מהכיתה המשחקות בחבל. לי אומרת לשיר: "אני רוצה לשtotot, תחלifi אותי בצד" (של הגומי). היא ניגשת לבזיזיה לשtotot. הבנים מדברים זה עם זה ומצביעים על לי ועל הברזיזיה. גיא (מחבורת הבנים) שואל: "מי זאת ליד הברזיזיה?" דני: "זאת לי מהכיתה שלי. תראה יש ליד הברזיזיה בקבוק. בואו נשפריע עליה מים". רוני: "יאלה, בואו". דני:

"יש לה חולצת לבנה. היא תהיה שקופה ונראתה לה". לי שומעת את קולות הבנים, אך אינה שומעת בבירור מה הם אומרים. דני מתקרב אליה בהליכה, ומפעם לפעם מעיף מבט לכיוון חבריו ומהיר. רוני קורא: "יופי, דניאל". ליד הברזיה על הרצפה מונח בקבוק פלסטיק. דני מרים את הבקבוק. לי שותה מהברזיה ומעיפה מבט לכיוון הבנים. היא אינה רואה את דני מתקרב אליה. דני מלא את מחצית הבקבוק במים. לי עומדת בגבה אליו. לי מפסיקת לשותה ומתרומה מהברזיה. דני שופך את המים שמילא בבקבוק על לי ועל חולצתה הלבנה, וזוז הופכת מיד לשקופה. לי נבהלה. מביטה בחולצתה ורואה שהיא רטובה ושקופה ואפשר לראותה מבעדיה את חזזה. דני חוזר בריצה לקבוצת הבנים וכולם צוחקים. רוני אומר לו: "כל הכבוד!" וטופח על גבו. דני מחייך ואומר: "רואים לה את הכל, החולצה שלה שקופה!". לי רצה לתוך בית הספר ואינה שועה לחברותיה המפzieרות בה ללכת למורה ולהתלונן.

בתחילה הבנים והבנות משחקים בקבוצות נפרדות. הבנים מתכוונים לשחק כדורי והבנות משחקים בוגמי. דני פונה לקבוצת המשחק של הבנות מתווך שיעום, וביעידותם של חבריו הצופים בו הוא מפגין את כוחו הפיזי והሚולוגי. הוא אינו מכח את לי, אלא מתייז לערבה מים, כדי לחשוף את חזזה ולהשפיל אותה. הוא מתנהג כלפיה בבריוונות עקיפה, המובילה לאלים מינית ולהטרדה מינית. האלים משמשת לו מנגן להבנית הזוכריות שלו. הוא שמח וגאה בעצמו כאשר חבריו טופחים על גבו ומשבחים אותו על התנהגותו. אין ספק שהוא מקרה של חציית גבול מגדרי. דני יוצא מקבוצת המשחק של הבנים ומתקרב לכיוונה של לי, שהפסיקה את משחקה עם הבנות כדי לשותות. דני הוצה את הגבול המגדרי כדי להפגין את כוחו ולהרוויח הון חברתי. ואכן, השפלתה של לי זיכתה אותו בעידוד מצד חבריו.

על פי תפיסתה של כריסטין סקלטון (Skelton, 1997) בנים

צעירים (בכיתות הנמוכות של בית הספר היסודי) יוזמים אינטראקציות עם בניו לעתים רחוקות בלבד, הם אינם חוזים את קבוצת המגדר שלהם מכיוון שהחברויות הבנימיות החשובות יותר ובנימים נמנעים בעיקר מקשרים עם הבנות. לעומת זאת הם נוטים להסתכן יותר בהפרת חוקים, והם דרכיהם יותר לתוצאות הצפויות בעקבות ההפרה. הם מתנהגים באגרסיביות כלפי קבוצות הנמצאות בשוליים וככלפי קבוצות מבודדות. האגרסיביות מתבטאת הן בדרך מילולית הן בדרך פיזית (Thorne and Luria, 1986). הבנים מפגינים הגמונייה זכרית ומאצים דפוסים של הטרדה מינית, המשמשים להם מנגןן להבנית הזכריות-הגבריות שלהם. כאמור, אלימות מובילה לבריאות, וזו מובילה להטרדה מינית (גלעדי, 2007).

הרמת השמלה

כיתת גן חובה

שעה: 9:40

זמן: ארוחת הבוקר

מקום: בתוך כיתה הגן

באחד הימים החליטה הגננת לוותר על ישיבה לארוחת עשר סביב שולחנות והורתה לילדים להביא את תיקי האוכל שלהם למקום המפגש (מעגל כסאות) ולאכול שם. כל מי שישים לאכול יצא לחצר. הגננת והסייעת נכנסו למטבח כדי לפROSS עוגה שנאפהה לkrاتת יום העצמאות והשאירו את הילדים ללא פיקוח. איסדר שלט בגן. מקצת הילדים ישבו ואכלו, מקצתם עמדו ואכלו, ואחרים זרקו את האוכל לפח ויצאו לחצר. צילע עמדה וריברה עם חברותיה. עומר (אחד הילדים) התגנב מהחדרה, ולפתע, ללא הכנה מוקדמת, שלח ידיו וניסה לפשט את תחתוניה. צילע שטחה את הクリיך שהוא בידה וסילקה את ידיו של עומר ממנה.

ニיכר היה בפניה שהוא נבוכה מאוד ואינה יודעת מה לעשות. אבל היא התעשתה מיד ורצה לחצץ לחשוף את הגננת. הגננת שמעה את סיפורה של ציליל ואמרה לה שהתנהגותו של עומר אינה הולמת.

במקרה זה ניצל עומר את העובדה שהגננת והסיעית לא היו בכיתה ואת הבלגן ששדר בכיתה באותו עת. במשועיו הוא יצר עימות ברור ביןו ובין ציליל, עימות שהוא חzieה בוטה של גבולות המגדר (Thorne, 1993). ציליל עמדה ושותחה עם חברותיה, ועומר ניצל את היתרון שבURITY מmachoriyah, ובכוח פלש למוחב הפרטี้ שלה. הוא ידע שהוא עושה מעשה אסור. בעמדתו מmachoriyah, יכולתה של ציליל להתנגד הייתה מוגבלת, אך לבסוף היא התעשתה, התנגדה למעשה והתלוננה עליו. בעימות זו ביטה עומר את הצורך שלו בהפגנת כוחו – צורך שהוביל להטרדה מינית (Giladi, 2004); בהתנהגות זו הוא מצא דרך להעיריך מחדש את כוחו בנסיבות חברתיות (Shapiro, 1997; Skelton, 1997).

תצפית זו הסתיימה בדיווחה של ציליל לגננת האחראית, וזה הקשיבה לתלונתה ונגהה בה באemptיה ובהבנה, ועם זאת בחרה שלא להוכיח את עומר על התנהגותו זו. אי-התגובה למעשה שידרה גם לו וגם לציליל נורמות שגויות של התנהגות חברתית.

היבטים של הטרדה מינית

התנהגויות של הטרדה מינית נובעות מחייבת הגבול המגדרי ומתרחשות כشمתקייםים יותר מאשר מאפיינים של תאוירית "עבדות הגבול" (Thorne, 1993). חziaית הגבול מתבטאת במחקר זה בכל התמציפות שהוצגו. בכל תצפית שהוצאה לעיל נצפו פלישה לאזורי המוגדר "נשים", הצעה, שימוש בכוח ובאגressionיות בעת ההטרדה המינית – ולבסוף גם הלשנה למורה האחראית בחצר. במשחק הגומי החלה ההטרדה המינית בהקנטה, בהחזקת אחד

ממאפייניהן של ההתנהגויות המוגדרות הטרדה מינית הוא שרובן מתחילה בהזקה וمتפתחות להטרדה מינית (Giladi, 2004). שימוש בכוח וגריפת הון חברתי מהותיים לקיומה של הטרדה מינית בקרב ילדים.

בתצלפית הברזיה בלטה לעין הפרדה המגדרית לעין. קבוצת הבנים וקבוצת הבנות היו נפרדות זו מזו. הבנים בחרו להפגין את השתיכותם להגמונייה הזוכרית באמצעות שימוש באליםות שהגיעה לכדי הטרדה מינית. בתצלפית הרמת השמלת התכוון המטריד להשפיל את המוטרדת ולהראות לה ולהבריו עד כמה הוא גיבור ובעל תעוזה. בכך הוא העידך את כוחו מחדש.

ספר זה עוסק בהשלכות של ממצאים אלה על חייהם של ילדים ועל מערכת החינוך. התוצאות מדגימות כמה תחומי חיים השובים: הראשון – גילם הצער של הילדים; השני – חציית גבולות הגוף, הפרת הפרטיות, חציית גבולות המגדר, הפעלת הכוח של המטריד וההשלפה והמכוכה של המוטרדת. נקודה בולטות נוספת היא תגובתם של המבוגרים והמחנכים, או נכון יותר לומר – חוסר תגובתם. היעדר תגובה הולמת מצד המבוגר, כפי שהתבטא בתוצאות אלו באופןים שונים, גילו הצער של הילד וחוסר מסוגלותו להגן על גופו, הם בעלי משמעות ניכרת בעיצובה עולמו של הילד ובתפיסתו את עצמו כשייגדל וכמו כן הוא גורם לנו לחשוב עד כמה מכיריע תפקידה של מערכת החינוך בעיצוב חיי ילדים.

מי הם המטריד ומהו המוטרד?

התוצאות מראות שככל בן מועמד להיות מטריד. הטרדה טומנת בחובה סיפוק ויוקה חברתיות לילדים המטריד, ומכוכה, כאס וכאב לילדיה המוטרדת. הילדה מפסיקה לשחק, מנסה להתנתק, מתעצצת, צועקת, מאימת, בורחת, מתלוננת בפני המבוגר האחראי או פורצת בבכי. למעשה, המטרידים הם בניים ממיעמד חברתי ביןוני

משמעותיים להשתתיק למשך החברתי הגבוה, והם מטרידים כדי להרוויח הון חברתי.

ילדים בני ארבע כבר מודעים למגדר שלהם ושל המין الآخر (Thorne and Luria, 1986) מודעות זו עוזרת להם לשמר על הגבולות בין המינים. ככל הנראה, מקרים של הטרדה מינית בקרוב ילדים צעירים אינם נובעים מרחפים מינאים אלא מרצונות הקשורים למגדר חברתי ותרבותי, ובעיקר מהרצון להפגין כוח ולצבור הון חברתי בתחום קבוצת הגיל (Giladi, 2004). הפגנת כוח בולטת גם בספרות הילדי הפופולריים, לדוגמה, בספריו וולט דיסני – שברבבים מהם (הרקלס, אלaddin, פיטר פן) הזכר הוא הגיבור החזק והנקבה היא קרבען חלש המacha להצלחה. חשיפה בספרים כאלה ולדפוסים חברתיים ותרבותיים המציגים עליזנות גברית ושליטה על נשים, נותנת לגיטימציה לבנים להשתמש בכוח, ושימוש זה מוגע לעחים לכדי קיצוניות ומחבטה בהטרדה מינית .(Giladi, 2004)

היכן ההטרדה המינית מתרכשת?

הטרדה מינית בבית הספר מתרכשת לרוב במקומות ציבוריים, כגון מסדרונות, כיתות, קפטרהיה, הסעות, שירותים, חצר בית הספר וכן בטיאולים של בית הספר. לרוב תלמידים אחרים או צוות בית הספר נמצאים בסביבה כאשר היא מתרכשת.

מקרים של הטרדה מינית שזוهو במהלך התכפיות מתרכשו בדרך כלל באופן בלתי צפוי בכיתה, במרחב המשחקים או בעברים ביניהם כאשר היו הילדים ללא השגחת מבוגר. במקרים אלו באו לידי ביטוי רביים מהאפיקונים שהזכירה סוזן שטרואס (Strauss, 1993) ובهم הרמת הצאית, הורדת תחתונים, נגיעה בגוף הילדה, הכהה וגרימת כאב, נשיקות ללא הסכמה והטרדה מאורגנת של קבוצת בניים. התכפיות מראות שבדרך כלל הפתיע המטריד

את הילדה מאחור, וההטרדה המינית התרחשה ללא אותן אזהרה או התגורות מוקדמת.

הקנטה או הטרדה מינית?

ኒיכרים הבדלים בין הקנטה להטרדה מינית. ההבדל הראשון נוגע ליעתוי האירוע. מן התוצאות עולה שמקורים של הקננות התרחשו הן במצבים פורמליים בנוכחות מורה או סייעת הן במצבים בלתי פורמליים. לעומת זאת הטרדה מינית התרחשה ברגעים בלתי פורמליים בלבד, הרחק מעיני המבוגרים. ההבדל השני נוגע בדרך הפעולה. הקנטה נעשתה במישרין ובגלו, ואילו המטריד מינית התגונב או הסתתר מאחוריו גבוהה של הילדה או עשה את המעשה כשהילדה לא הייתה חופשית להtantג. הדבר מוכיח שבנים יודעים שעושים ככלם משפליים וקיימים רצויים ושבונות לא היו אפשרות אותם אילו יכלו למנוע אותם.

המצאים מראים גם שהטרדה מינית מכונת אمنם לילדיה מסויימת אך פוגעת בעקיפין גם לבנות אחרות, שעדות להטרדה. הטרדה עקיפה מעוררת רגשות של תסכול ופחד בקרב הילדים העדות להטרדה וחושש שהוא זה יקרה גם להן. ואכן, נמצא שלאחר אירוע של הטרדה מינית ילדים נוטות להגיע לגן הילדים או לבית הספר במנסימים (ולא בחזאית או בשמלה). כמו הטרדה ישירה, גם הטרדה עקיפה מעכירה את האווירה ומעוררת פחדים וחרדות (Giladi, 2004).

התנהגות של הקנטה יכולה להיות מציקה או משועשת, ואילו התנהגות של הטרדה מינית היא תמיד מציקה, מביכה, משפילה ומבזה. לרוב ההקנטה היא דו-סטרית, ואילו הטרדה מינית היא חד-סטרית. ברຽנות מתרחשת ברגעים פורמליים וכבלתי פורמליים כאחד, ואילו הטרדה מינית מתרחשת ברגעים בלתי פורמליים, ברגעים שבין פעילותות או בהפסקה.

הטרדה מינית מסתyiימת בכבי ובחוסר אונים. בקרב הבנים המטרידים נועדה הטרדה המינית להראות את כוחם המגדרי לחבריהם, או במלחים אחרות, לקבל ולהרוויח הון חברתי. זאת ועוד, הטרדה מינית עשויה לגרום לנפגע לחוש בושה ו羞耻ה. ביום לא מעט הורים מלמדים את ילדיהם הצעיריים לא לחת לזרים או לחברים לגעת באיבריהם הפרטיים; ילד או ילדה שהו הטרדה מינית מרגישים בושה ו羞耻ה, ולא תמיד ירגישו בנווה בספר ולדוחה, ولو רק מפני שאינם רוצחים לאכזב את הוריהם. לעיתים ילדים כאלה יישאו אותם את הפגיעה שנים ארוכות עד שיספרו, אם בכלל. ילדים אחרים ירגישו בושה ו羞耻ה ויספרו, אם לא להורייהם או לאחיהם הגדולים, לסבא או לסתה. ערנות המבוגרים הסובבים את הילדיים הצעיריים עשויה לסייע לילד ולילדה המוטרידים להתמודד עם החוויה שהו. ילדים אלו יכולים לתקדם ולהמשיך בחיהם בדרך בריאה יותר אם יקבלו מענה טיפולי מהסובבים אותם וגם יחוו חוויה מתקנת.

כוונתי היא שם מקרה ההטרדה המינית התרחש בגן, יש לפנות לגננת ולבקש ממנה להתייחס למקרה כדי למנוע מקרים כאלה בעתיד (בנוגע לדרך התייחסות, רואו להלן פרק ש'). ככל שהמבוגרים יתייחסו לתלונותיהם של הילד והילדה כך יכולים הילדיים המוטרידים הטרדה מינית להמשיך בחיהם. במקרים רבים יכולים גם ההורים להמשיך ליהנות מגידול ילדיהם בלי שירגישו אשימים על שלא עשו די בעבר ילדיהם.

הילד המוטרד הטרדה מינית עשוי גם להרגיש כעס כלפי הפוגע, כלפי צוות החינוך בגן או בבית הספר, וכן חוסר ביטחון עצמי, חוסר אונים, פחד ועתים אף לאבד אמון במערכות החינוך ובמבוגרים שסובבים אותו. רגשות אלו עשויים להביא להתנהגויות שונות כמו הסתגרות, הרטה, עצבנות, הייעדרויות ממוגרת החינוך, בניית מנגנון הגנה שתוצאתם אובדן חברים והישגים נמנעים בלימודים בשל יכולת ריכוז נמוכה. המוטרידים הטרדה מינית נתונם בלחץ

שפוגע במערכת החיסון של הגוף, וכך לא פעם ילדים אחרי הטרדה מינית מתלוננים על הפרעות אכילה ועל כאבי בטן, כאבי גרון ומחלוות אחרות (ICASH, 2002).

השלכות של הטרדה מינית הנוגעת לציבור המהנכים והתלמידים

תאוריית התפתחות רבות שמות את הילד במרכזו ומהעלמות מתפקידו החשוב של ציבור המהנכים. לפי תאוריוט אלו, מהנכים אמורים לקבל כל התנהלות של ילד אגב התعلמות מן העורבה שכמה מההתנהוגיות האלה אינן טבעיות והן תוצר של שיח חברתי פטרארכלי. לא מעט סטודנטיות - גננות ומחנכות בבית ספר יסודיים - ניגשו אליי בסוף שנת הלימודים ואומרות לי שהסתבכת תשומת לבן לכוחניות שבהתנהוגות ילדים שינתה את אופן הסתכלותן בחברת הילדים ובmeshakם. סטודנטיות אלו עברו תהליך של התפכחות בכל הנוגע לתפישתן את עניין המגדר ויחסיה הכו. הן יצאו נשכורות מן הכלים שקיבלו להפעלת פרקטיקה חינוכית שיש בה כדי לנטרל יחסיו כוח חברתיים בכלל ויחסיו כוח מגדריים בפרט. לא אחת הן ציינו בפניי את החשיבות הגדולה בהכשרת צוותי חינוך נספחים שיפעלו בראיה חינוכית מגדרית זו ויתרמו להבנת תפקיד המבוגר במניעת הטרדה מינית בקרב ילדים.

חוקיות רבות מדגישות את חשיבותה של המודעות ל"יעורון למגדר" בקרב מהנכים במסגרת החינוך השוננות (Macnaughton, 2000). לטענתן, על מהנכים להיות ערים לגילויים של יחס כוח מגדריים בפעולותיהם של הילדים. יעורון זה מונע מההנכים להפעיל שיקול דעת, להתעורר - ולעתים אף להתעמת במצבים קיצוניים של מאבקי כוחות.

כדי לפתח מודעות זו לא די ב"פיקחון מגדרי". יש להקדים לו הקניה חשובה ומשמעותית - הקניה ערכית - שהיא הבסיס

לכל התנהגות אנוושית. הקניה זו נחוצה כיום בחברתנו הבוגרת והצעירה כאחד.

התוצאות של משחק הגומי, הברזיה והרמת השמלת שתוארו לעיל הן רק דוגמאות בודדות מבין של מקרים של הטרדה מינית במערכת החינוך. מן הדוגמאות עולה הצורך להגביר את המודעות לминיות תופעת הטרדה המינית בקרב ילדים. מניתוח הממצאים עולה שלחוסר תגובה מצד מחנכים בגן ובבית הספר היסודי חשיבות מכרעת ברמת המיקרו והמקרו אחד.

ברמת המקרו התייחסות כזו אינה מונעת אלימות, אלא להפך, היא מעכילה את חוסר השווון בחברת הילדים. המחנכת ששגתה בתגובהה למקורה הנשיקה הלא רצiosa שפטה מקורה זה בעין של מבוגר. היא התעלמה מהקהל של הילדה וניתחה את הסיטואציה על פי הדרך שבה היא – בהיותה אישה בוגרת – הייתה נוהגת. יתרה מזאת, אילו השתתפה מחנכת זו בהשתלמויות לשווון בין המינים והיתה לומדת על תופעת הטרדה המינית ועל הדרכים למניעתה בקרב ילדים ובקרב מבוגרים כאחד, סביר להניח שלא הייתה מגיבה על תלונתה של ענבר במילים: "הוא רוצה להתחיל אתך, תני לו את מספר הטלפון שלך".

חוסר מודעותה של מחנכת זו, בדומה לחוסר תגובהה של הגנתה במקורה של רמת השמלת, משקף את היעדר הכלים המגדירים, או כפי שהוא מכנים זאת – היעדר "הרכבת המשקפיים המגדירים". צוותי החינוך לומדים בהשתלמויות אלו לשים לב לנוקודת הראות המגדרית-כוכנית, המתבטאת בסיטואציות יומיומיות בחיי הגן ובית הספר. הם גם לומדים כיצד לישם ידוע זה בחיהם האישיים. המהנכים מעריכים את החיבור ההכרחי לערכי הבוד, היושר והשוויון. בדינמיות שנערכים בהשתלמויות, צוותי החינוך משתחררים ומצליכים לדבר בחופשיות על סיטואציות בעלות אופי מיני. שהרור זה מאפשר להם להתמודד עם מקרים של אלימות וآلימות מינית בגנים ובבתי הספר בדרך יעילה הרבה יותר.

תגובהו של צוות החינוך להלונתן של הבנות שהוטרדו משקפת את רמת המיקרו. תגובה זו בעלת ממשמעות רבה – לא רק לנפשה של הילדה שהטרדה מינית אלא גם לעיצוב תפיסתן של חברותיה ושל חבריו של המטריד. הילדה שהעזה להתלונן הפכה למלשינה, וכך גם חברותיה שעודדו אותה להתלונן, ומעתה הן עלולות לסייע מסנקציות חברתיות. מנגד, הבן המטריד קיבל לגיטימציה להמשיך בתנהגותו, שכן היעדר תגובה מצד צוות החינוך חיזקה את התנהגותו זו גם בקרב חבריו. תגובה נכונה מצד צוות החינוך, ככלומר המסר האישני והחברתי של צוות זה, יש בה כדי לתקן התנהוגיות שליליות בקרב ילדים צעירים ולעצוב נורמות התנהוגות שעשוות למנוע בעיות חמורות בהמשך החיים.

לא רק מקרים קשים של פגיעות מיניות משפיעים על היילדים בהמשך חייםם. גם להטרדה מינית עלולות להיות השלכות קשות: הפסקת דיבור למשך שנים; קושי רב לקום בובוקר ולזאת מהמייטה למסגרות החינוך ורצון להישאר בבית; ואולי הרטבה – מקצת הילדים המוטרדים בגיל צעיר חוזרים להרטיב בלילה אף שכבר עברו את שלב הגמילה.

מכאן שמניעת התופעה החשובה מאיין כמווה לטווה הארוך, וחשוב להעלוות למודעות כבר בגיל צעיר (בעזרת כלים נכונים ומתקאים שיוצגו בפרק השביעי). מניעה נכונה היא מכראעת בגיל הרך. ילדים שלא השתתפו בתכנית מניעה וועלמים לכיתות בית הספר היסודי גם הם חשופים להטרדה מינית מצד חבריהם. בගילים אלה ההשלפה, הבושה והאשמה חזקות יותר בקרב הילדים, ולכן גם הטראותם קשה יותר.

הטרדה מינית מתבטאת בדרכים רבות. בין השאר אמצעי התקשורות המתפתחים תורמים לכך תרומה נכבדה, ועל כך ראו בהרחבה בפרק הבא.